

ОСТАВА РИМСКОГ ПОЉОПРИВРЕДНОГ АЛАТА ИЗ СЕЛА БРОВИЋ КОД ОБРЕНОВЦА

У Музеју града Београда чува се велика остава римског пољопривредног алата, нађена у селу Бровић код Обреновца. Остава је допремљена у Музеј, 1975. године, захваљујући Негослави и Браниславу Милићевић, наставницима Основне школе „Братство-Јединство“ у селу Стублине.¹ Предмети из оставе су конзервирани и чувају се, за сада, у Музеју града Београда. Истина, још нису инвентарисани, из оправданих разлога,² у главну књигу инвентара.

МЕСТО И УСЛОВИ НАЛАЗА ОСТАВЕ

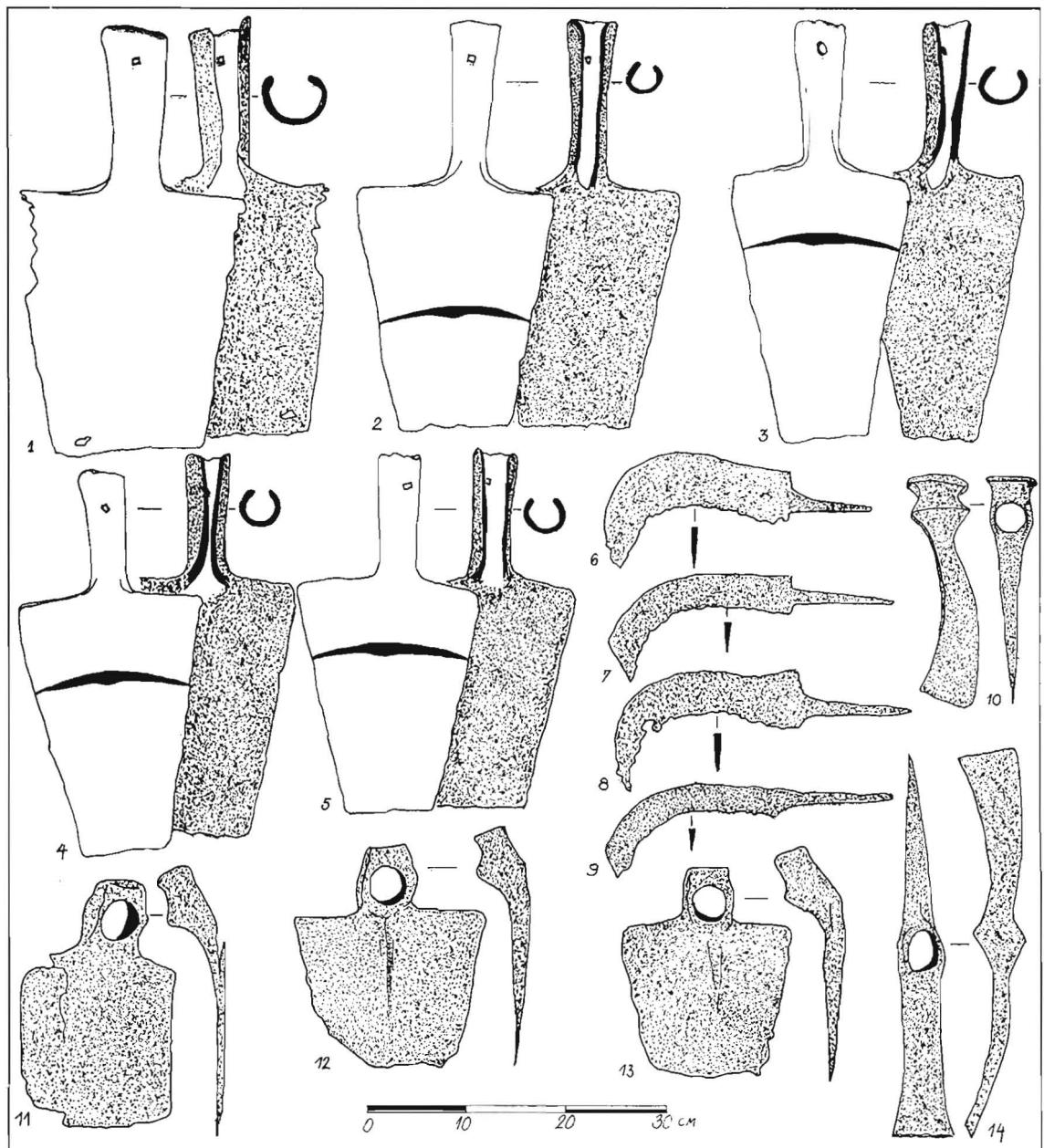
Остава је откривена у окућници Бранислава Мишића, земљорадника из села Бровић, у непосредној близини места званог Грмљак, а двеста метара лево од пута Обреновац—Уб, и око три километра од леве обале реке Тамнаве. Власник имања тачно се не сећа датума када је остава пронађена, али претпоставља да је то било 1972. или 1973. године. Сви налази из оставе, по саопштењу проналазача, откривени су, приликом орања, на једном месту. На прве предмете наишао је одмах испод површине земље, „... а кад сам мало дубље закопао пронашао сам све ово на једном месту. Један побакранисани предмет дао сам једном инжењеру чијег се имена не сећам, а ово гвожђе остављам мени, јер ми треба.“³ Као што се види, остава, ипак, није у целини сачувана после њеног открића.

На истом месту, где је пронађена остава, по саопштењу власника имања, наилази се приликом орања на зидове. Такође, власник је пронашао један мањи бронзани прстен, данас изгубљен, као и жишке, које је касније полуපао. На већем делу окућнице Бранислава Мишића, као и на њиви Цвете Мишић, видели смо, 1978. године, бројне фрагменте тегула. У дворишту Бранислава Мишића и данас се виде велике камене плоче, као и део стуба дужине 0,60 м и пречника 0,30 м, које је власник раније открио на месту где је пронађена остава пољопривредног алата. Власник имања и данас чува један добро очуван примерак бронзаног новца Александра Севера (велика бронза), као и три комада бронзаних новчића, који се могу датовати у прву половину IV века.⁴

Село Бровић припада данас подручју града Београда. У време доминације Римљана у нашим крајевима, Бровић је припадао, највероватније, римској провинцији Далмацији. Граница између провинција Далмације и Мезије, касније Горње Мезије, ишла је, како је то у науци данас прихваћено,⁵ знатно западније од Сингидунума: реком Колубаром и даље на југ.

Каталог налаза

1. — Делимично оштећен ашов. Усадник је кружног облика са рупом за ексер. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 44 см, шир. 23,5 см (Сл. 1/1).

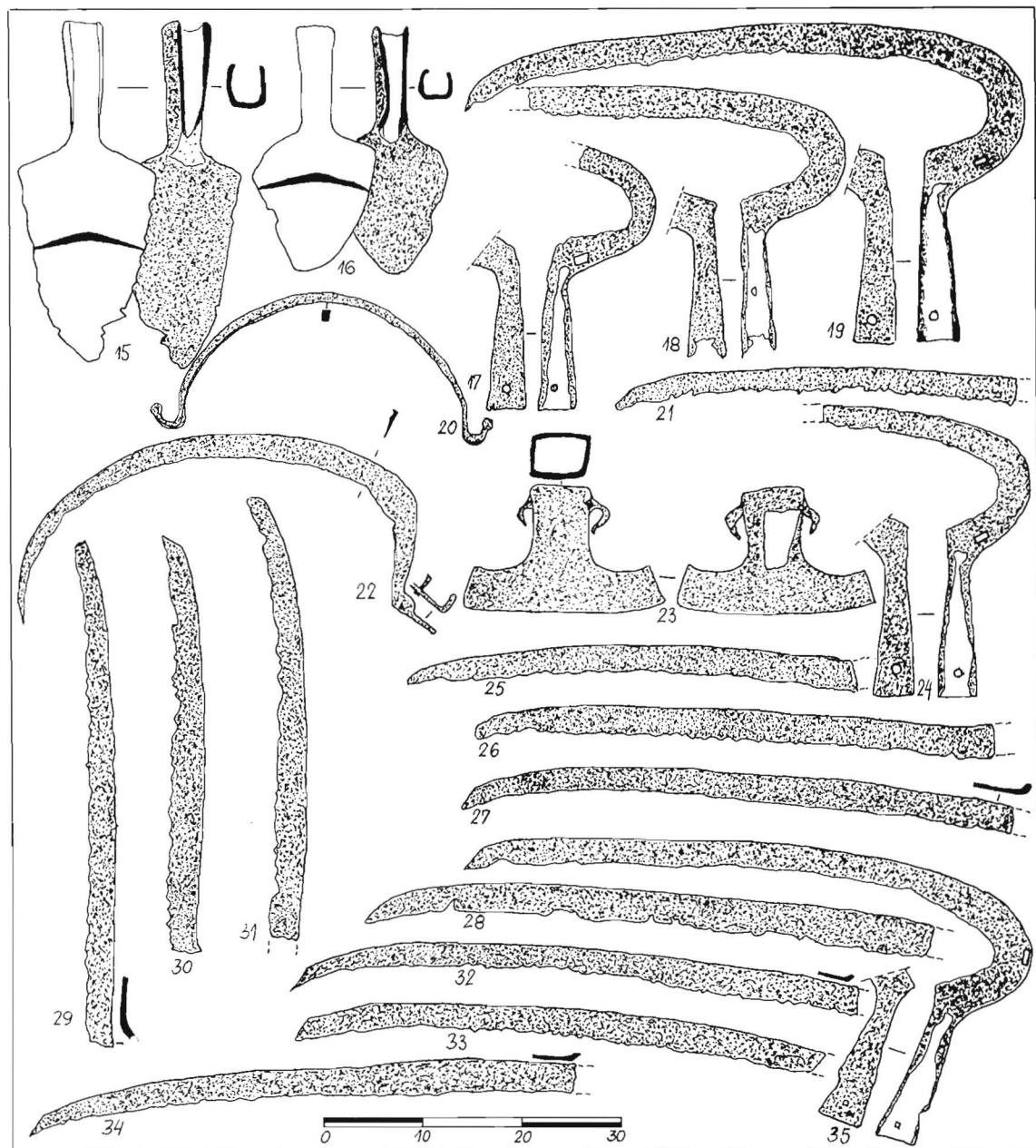
Сл. 1. — Остава римског пољопривредног алата из села Бровић код Обреновца
Dépôt d'outils agricoles romains au village de Brović, près d'Obrenovac

2. — Потпуно очуван ашов. Усадник је кружног облика са кружним отвором за ексер. Гвожђе, ковање. Дим.: 45 см, шир. 21,5 см (Сл. 1/2).

3. — Потпуно очуван ашов. Усадник је кружног облика са кружним отвором за

ексер. Гвожђе, ковање. Дим.: 45 см, шир. 19,5 см (Сл. 1/3).

4. — Потпуно очуван ашов. Усадник је кружног облика са четвртастим отвором за ексер. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 40 см, шир. 20 см (Сл. 1/4).

Сл. 2. — Остава римског пољопривредног алата из села Бровић код Обреновца

Dépôt d'outils agricoles romains au village de Brović, près d'Obrenovac

5. — Потпуно очуван ашов. Усадник је кружног облика са правоугаоним отвором за ексер. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 37,8 см, шир. 19 см (Сл. 1/5).

6. — Делимично оштећен косијер са трном за усађивање. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 27,3 см, шир. сечива 5 см (Сл. 1/6).

7. — Делимично оштећен косијер са трном за усађивање. Гвожђе, ковање. Дим.: 29,8 см, шир. сечива 4,4 см (Сл. 1/7).

8. — Делимично оштећен косијер са трном за усађивање. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 31,3 см, шир. сечива 6 см (Сл. 1/8).

9. — Делимично оштећен косијер са трном за усађивање. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 29,5 см, шир. сечива 2,8 см (Сл. 1/9).

10. — Потпуно очувана секира са ојачаним, кружним, отвором и сечивом. Гвожђе, ковање. Дим.: вис. 25 см, шир. сечива 5,5 см (Сл. 1/10).

11. — Делимично оштећена мотика. Отвор за држаљу је кружног облика и ојачан. Ушица је у односу на сечиво постављена под углом. Гвожђе, ковање. Дим.: вис. 25 см, шир. сечива 16 см (Сл. 1/11).

12. — Делимично оштећена мотика са ојачаним кружним отвором за држаљу. Ушица је косо постављена у односу на сечиво. Гвожђе, ковање. Дим.: вис. 22,5 см, шир. 20 см (Сл. 1/12).

13. — Делимично оштећена мотика са кружним, ојачаним, отвором за држаљу. Ушица је косо постављена у односу на сечиво. Гвожђе, ковање. Дим.: вис. 21 см, шир. 18 см (Сл. 1/13).

14. — Потпуно очувана крамп-секира. Отвор је кружног облика и ојачан. Гвожђе, ковање. Дим.: вис. 40 см, шир. сечива крампа 6,5 см, шир сечива секире 6 см (Сл. 1/14).

15. — Делимично оштећен раоник. Усадник је правоугаоног пресека. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 36 см, шир. 14,5 см (Сл. 2/15).

16. — Мањи делимично оштећен раоник. Усадник је правоугаоног пресека. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 27 см, шир. 12,5 см (Сл. 2/16).

17. — Оштећена коса којој недостаје већи део сечива. Усадник је кружног пресека са округлим отвором за ексер. На сечиву, одмах испод усадника, очуван је правоугаони, нечитљив, жиг мајсторске радионице. Дим.: очувана дуж. 27,5 см, шир. сечива 2,5 см (Сл. 2/17).

18. — Оштећена коса којој недостаје део сечива. Усадник је кружног пресека и оштећен на месту где се налазио отвор за ексер. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. очуваног сечива 33,5 см, шир. сечива 3,2 см (Сл. 2/18).

19. — Потпуно очувана коса са делимичним оштећењем сечива и усадника који је кружног пресека. Непосредно испод усадника, на сечиву косе, налази се правоугаони жиг мајсторске радионице. Жиг је нечитљив. Гвожђе, ковање. Дим.: 58×33,5 см (Сл. 2/19).

20. — Потпуно очувана дршка са повијеним и ојачаним крајевима. Гвожђе, ковање. Дим.: шир. 36,5 см (Сл. 2/20).

21. — Делимично оштећено сечиво косе. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 39 см, шир. 2,5 см (Сл. 2/21).

22. — Потпуно очуван срп са трном за усађивање. Трин је на крају повијен. На трну је очувана већа нитна која је спајала трн са држаљом српа. Сечиво је на спољашњем рубу ојачано. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 43 см, шир. сечива 3 см (Сл. 2/22).

23. — Делимично оштећена секира са усадником правоугаоног пресека и отвором на подужној страни. Гвожђе, ковање. Дим.: вис. 13 см, шир. 20 см (Сл. 2/23).

24. — Делимично оштећена коса са усадником кружног пресека и нешто проширеним отвором за ексер. На сечиву косе налази се нечитљив правоугаони жиг. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 30 см (Сл. 2/24).

25. — Делимично оштећено сечиво косе. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 44 см, шир. 3 см (Сл. 2/25).

26. — Делимично оштећено сечиво косе. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 51,5 см, шир. 3 см (Сл. 2/26).

27. — Делимично оштећено сечиво косе, које је непосредно крај усадника повијено на горњу страну. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 54 см, шир. 2,8 см (Сл. 2/27).

28. — Делимично оштећено сечиво косе. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 55,5 см, шир. 3,5 см (Сл. 2/28).

29. — Делимично оштећено сечиво косе. У близини усадника, севично је незнатно повијено на горњу страну. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 52 см, шир. 2,7 см (Сл. 2/29).

30. — Делимично оштећено сечиво косе. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 41 см, шир. 3 см (Сл. 2/30).

31. — Делимично оштећено сечиво косе. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 43 см, шир. 3 см (Сл. 2/31).

32. — Делимично оштећено сечиво косе. Сечиво је, непосредно, крај усадника незнатно повијено на горњу страну. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 55,5 см, шир. 3 см (Сл. 2/32).

33. — Делимично оштећено сечиво косе. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 52 см, шир. 3 см (Сл. 2/33).

34. — Делимично оштећено сечиво. Непосредно поред усадника сечиво је, незнатно, повијено на горњу страну. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 54 см, шир. 3 см (Сл. 2/34).

35. — Незнатно оштећена коса са усадником кружног пресека. Гвожђе, ковање. Дим.: 58×35 см (Сл. 2/35).

36. — Добро очувана оплата за осовину кола. На средини оплате налази се кружни отвор. Оплата је на крајевима повијена са стране. На повијеном делу су отвори за причвршћивање дрвета. На горњој страни оплате налазе се два украсна дела која су повијена и завршавају се у виду спирале. Непосредно крај ова два дела, на унутрашњој страни, виде се два мања уздубљења за лотре. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 80 см, шир. 8 см (Сл. 3/36).

37. — Делимично фрагментована оплата за кола у виду полуке која је на једном крају повијена у виду обруча. На оплати су две рупе од којих једна елипсоидног а друга квадратног облика. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 52 см (Сл. 3/37).

38. — Оплата (оков) за кола слична претходној, али знатно краћа. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 34 см (Сл. 3/38).

39. — Делимично фрагментована оплата за кола. Гвожђе, ковање. Дим.: пречник отвора 5,5 см, дуж. 5,5 см (Сл. 3/39).

40. — Део кола у виду дуже полуке кружног пресека. Полуга је на једном крају повијена под углом од 90 степени. На повијеном делу полууга је стањена и поново савијена. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 40 см (Сл. 3/40).

41. — Део за кола у виду повијене куке која се на горњој страни рачва у два дела кроз које пролази дужа нитна. Гвожђе, ковање. Дим.: 14 см, шир. 5 см (Сл. 3/41).

42. — Део за кола, сличан претходном. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 16 см, шир. 6,5 см (Сл. 3/42).

43. — Део за кола, сличан оном под бројем 41. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 16 см (Сл. 3/43).

44. — Део за кола чији је горњи део обраћен као код делова под бројем 41—43, али нема доњи део у виду куке као претходни предмети. Гвожђе, ковање. Дим.: 5,6×5,6 см (Сл. 3/44).

45. — Део за кола у виду шире плочице која се на крајевима продужава у две повијене куке. На плочици су три кружна отвора. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 9,6 см, шир. 6 см (Сл. 3/45).

46. — Део коњске опреме искован у виду затворене шире траке са квадратним отвором на горњој и правоугаоним на доњој страни. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 16 см, шир. 7,7 см (Сл. 3/46).

47. — Део коњске опреме, сличан претходном али знатно мањи. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 10,5 см, шир. 6,8 см (Сл. 3/47).

48. — Потпуно очувано сврдло са проширеним горњим делом за држалју и полукружним заоштреним делом на доњој страни. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 38,5 см, шир. 7 см (Сл. 3/48).

49. — Добро очувано сврдло слично претходном али знатно веће. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 41 см, шир. 8,5 см (Сл. 3/49).

50. — Потпуно очуван део јарма (тегијиг) од савијеног гвожђа, четвртастог пресека. На крајевима су две куке на сваком краку. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 21 см, шир. 18,5 см (Сл. 3/50).

51. — Цртало, добро очувано са сечивом троугаоног пресека. Изнад сечива је кружни отвор. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 58 см, шир. сечива 7,2 см (Сл. 3/51).

52. — Делимично оштећен ланац састављен из два чланка и веће карике. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 47 см (Сл. 3/52).

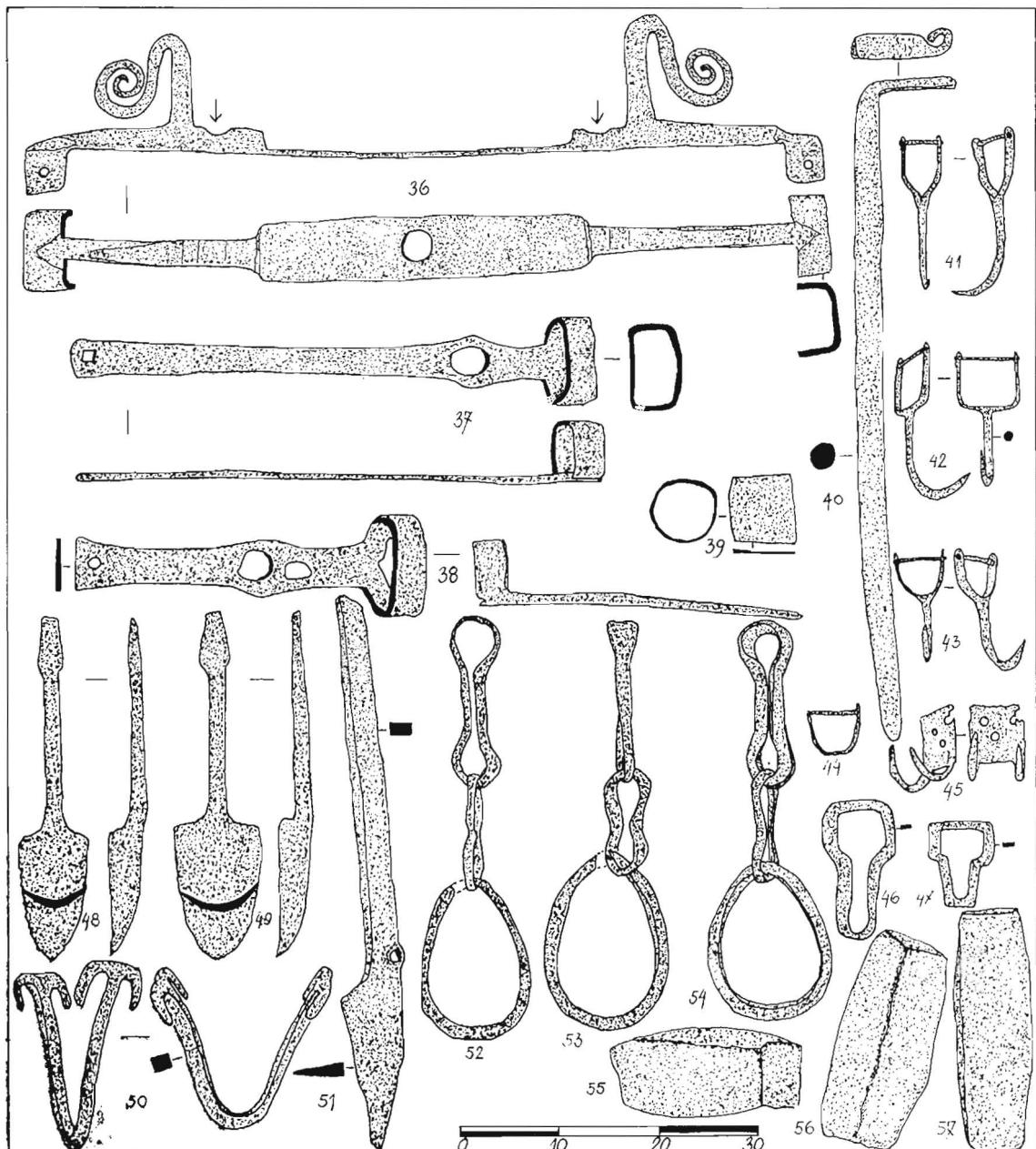
53. — Ланац сличан претходном. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 46 см (Сл. 3/53).

54. — Потпуно очуван ланац сличан претходним. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 43 см (Сл. 3/54).

55. — Ингот у виду неправилног квадера. Гвожђе. Дим.: 21,5×8 см (Сл. 3/55).

56. Ингот. Гвожђе. Дим.: 21×8 см (Сл. 3/56).

57. — Ингот. Гвожђе. Дим.: 21×8 см (Сл. 3/57).

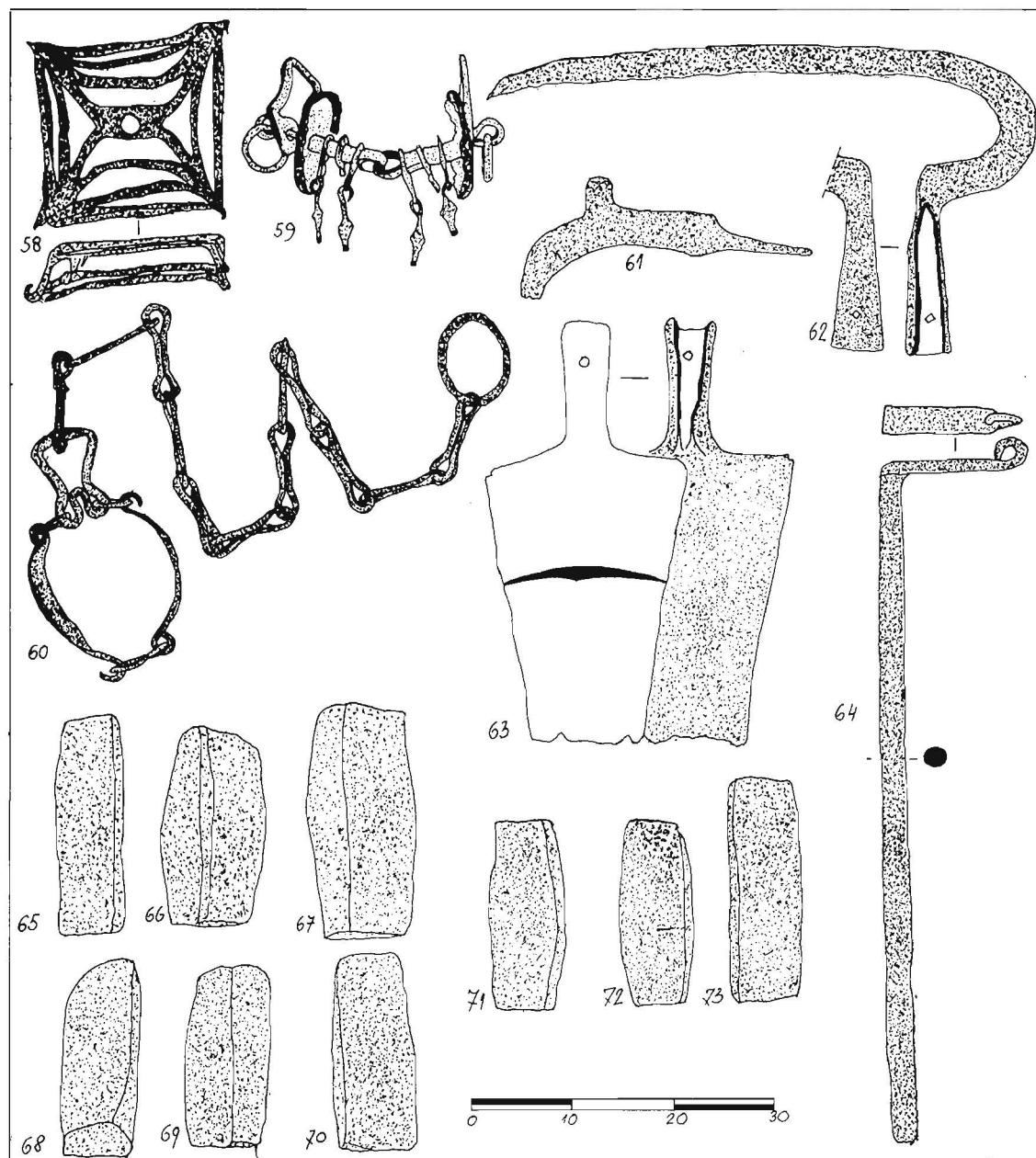

Сл. 3. — Остава римског пољопривредног алата из села Бровић код Обреновца
Dépôt d'outils agricoles romains au village de Brović, près d'Obrenovac

58. — Добро очувано постолје, скоро квадратног облика, састављено од шипки с већом рупом на средини и повијеним крајевима. Гвожђе, ковање. Дим.: 20×19 см, вис. 4,8 см (Сл. 4/58).

59. — Делимично фрагментоване коњске жвале с привесцима из два дела. Гвожђе, ковање. Дим.: шир. 26 см (Сл. 4/59).

60. — Добро очуван ланац за пса састављен из тринест чланака и кариком на

Сл. 4. — Остава римског пољопривредног алата из села Бровић код Обреновца

Dépôt d'outils agricoles romains au village de Brović, près d'Obrenovac

једном а оковратником на другом крају. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 140 см (Сл. 4/60).

61. — Делимично фрагментован косијер с трном за усађивање. На горњој страни

сечива је правоугаоно проширење. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 28 см, шир. сечива 3,5 см (Сл. 4/61).

62. — Потпуно очувана коса са усадничком кружног пресека и четвртастим отво-

ром за ексер. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 57 см, шир. сечива 3 см (Сл. 4/62).

63. — Добро очуван ашов са усадником кружног облика и кружним отвором за ексер. Гвожђе, ковање. Дим.: 43,5 см, шир. 21 см (Сл. 4/63).

64. — Део кола у виду шипке на коју је, на горњој страни, заварена плочица која је на једном крају повијена. Гвожђе, ковање. Дим.: дуж. 72 см, пречник 2,6 см (Сл. 4/64).

65. — Ингот. Гвожђе. Дим.: 22×7 см (Сл. 4/65).

66. — Ингот. Гвожђе. Дим.: 19×8 см (Сл. 4/66).

67. — Ингот. Гвожђе. Дим.: 23×9 см (Сл. 4/67).

68. — Ингот. Гвожђе. Дим.: 20×7 см (Сл. 4/68).

69. — Ингот. Гвожђе, Дим.: 19×7 см (Сл. 4/69).

70. — Ингот. Гвожђе. Дим.: 20×7 см (Сл. 4/70).

71. — Ингот. Гвожђе. Дим.: 20×7 см (Сл. 4/71).

72. — Ингот. Гвожђе. Дим.: 19×7 см (Сл. 4/72).

73. — Ингот. Гвожђе. Дим.: 23×7 см (Сл. 4/73).

Како се види из каталога налаза, у остави из Бровића, није заступљен само пољопривредни алат, иако алат доминира. Поред пољопривредних алатки у остави су заступљени и делови кола и коњске опреме, затим алатке које су употребљавали мајстори за израду кола, као и предмети заступљени у домаћинству. Налаз већег броја ингота (укупно дванаест комада), указује да се ради о ковачкој радионици, која је производила оруђе нађено у остави.

Пољопривредне алатке

Од пољопривредних алатки најбоље су очувани ашови. Укупно је нађено шест комада (Сл. 1/1—5; Сл. 4/63). Сви имају сечиво трапезоидног облика и усадник за држаљу полукружно савијен. На усаднику је увек отвор за ексер, који може бити кружног и четвртастог облика. Ексером је учвршћивана држаља. Интересантно је на-

поменути да је сечиво код ашова профилисано супротно данашњим ашовима. Наime, оно је удуబљено на истој страни на коју је повијен и усадник, што је нелогично када се има у виду да би држаља, при већем оптерећењу, могла да исклизне из усадника. Међутим, код већине откривених римских ашова, у свим деловима Римског царства, преовлађује овај однос профилације сечива у односу на отвор усадника.

У остави из Бровића откривене су три мотике (Сл. 1/11—13). И код мотика сечиво је, углавном, трапезоидног облика. Ушица, односно отвор за држаљу, је кружног облика и ојачан са стране. Изнад отвора је заравњени део. Ушица је у односу на сечиво увек постављена под углом, што је случај, већином, и са свим мотикама нађеним на територији римске провинције Горња Мезија. Мотике нису тако добро очуване као ашови. За тип мотика из Бровића могу се наћи аналогије у свим деловима Римског царства.

Најбројнији предмети из Бровића су свакако косе (Сл. 2/17—19, 21, 24—35 и Сл. 4/62). Само су три косе у потпуности очуване, док су остале фрагментоване.

Оно што је интересантно за косе из ове оставе то је да можемо издвојити два типа косе. Првом типу припадале би косе које су имале усадник полукружног пресека у коју је уметана држаља. Други тип смо издвојили на основу очуваног дела сечива непосредно поред усадника и то на основу његове профилације. Наиме, на овом делу сечива, сечиво је целом површином повијено на горњу страну тако да је од њега, највероватније, полазио трн место усадника, који је повијен и улазио са стране у држаљу. Трн је са држаљом морао бити причвршћен и кариком, или је спајан са држаљом већом нитном која је пролазила кроз држаљу и трн косе, као што је то случај са српом из наше оставе (уп. Сл. 2/22). Косе које су имале место усадника трн дате су на Сл. 2/27, 29, 32, 33).

Као што је случај са ашовима да је профилација сечива и усадника нелогично постављена, такав је случај и код коса. На основу тога могло би се претпоставити да су косе употребљавали људи који су се боље служили левом руком. Међутим, друга околност се противи овој претпоставци.

Код скоро свих коса са усадником, на горњој страни косе, на сечиву, непосредно по-ред усадника, сачуван је жиг мајстора или мајсторске радионице. Према томе, било би нелогично да овај жиг буде на један начин неистакнут и довољно невидљив, тј. скривен са доње стране косе. Према томе, наше косе употребљавале су се као што се и данас употребљавају. Колико смо могли да сазнамо, ово је први пут да је на територији Горње Мезије, која је приближно захватала територију данашње СР Србије, нађен пољопривредни алат, у нашем случају косе, на којем је очуван жиг мајстора или мајсторске радионице.

На свим косама из Бровића није утиснут жиг. То нас наводи на претпоставку да је ипак у питању жиг мајстора, а не мајсторске радионице. Ако су све косе из једне оставе и природно произашле из једне ковачке радионице, онда — да је у питању жиг радионице, све би косе из оставе имале на себи жиг. Преостаје да се претпостави да је у питању жиг врсног мајстора ковача. Мајстору који је израдио косе, свакако је стало до свог имена и угледа па је на своје косе утиснуо своје име или почетна слова свог имена. На жаљост, жигови су нечитљиви тако да наше тврђње остају само у сфери претпоставки.

Бројност коса, пронађених у остави, указује да су косе могле бити израђиване за шире тржиште. Постоји и друга могућност, чини нам се и вероватнија, да су косе служиле за потребе имања, на којем су и израђене и пронађене.

Од српова, у остави из Бровића, нађен је само један комад (Сл. 2/22). Срп је био спојен са држаљом преко трка који је заједно искован са српом, као и нитном, која је осигуравала држаљу на српу.

Три откривене секире (Сл. 1/10, 14; Сл. 2/23) припадају различitim типовима. Секира дата на Сл. 1/14 у ствари је комбинација трнокопа и секире. Сечиво трнокопа исте је ширине као и сечиво секире. Срећна комбинација две различите алатке учинила је да се једном алатком могу обављати две различите радње. Секира на Сл. 1/10, својим обликом и профилацијом, доста подсећа на секире, или копаче, које су употребљаване за рад у рудницима. Међутим, њен налаз у остави са другим ала-

том упућује да је она употребљавана за свакидашње послове. Секира дата на Сл. 2/23 својом профилацијом, односно отвором за држаљу, подсећа на данашње секире-брадве. О њој ћемо рећи нешто касније.

Поред секира, у остави је пронађено и пет косијера (Сл. 1/6—9; Сл. 4/61). И код косијера се могу издвојити два типа. Првом типу припадају косијери који немају проширење изнад сечива (Сл. 1/6—9). Другом типу припадао би само један примерак (Сл. 4/61). Код свих косијера врх сечива је повијен а усадник је изведен у виду трна који је улазио у држаљу. Део држаље, у који је улазио трн, морао је да буде осигуран једном кариком.

Од делова рала заступљена су два раоника (Сл. 2/15, 16) и једно цртало (Сл. 3/51). Оба раоника су истог типа. И један и други раоник имају усадник правоугаоног пресека и сечиво троугластог облика. Раоници се ничим не разликују од раоника пронађених на територији Горње Мезије.⁶ Цртало, које се у својој функцији налазило испред раоника, непосредно изнад сечива, има кружни отвор, који је служио за подизање цртала.

Групи пољопривредног алатца припадала би и три ланца који су служили за повезивање руде рала са двоколицом коју је вукла запрега. Ланци (Сл. 3/52—54) оваквог типа налазе се у свим деловима Римског царства. Налажени су и у непосредној околини села Бровић, на територији коју покрива Музеј у Шапцу.⁷

Коларски алат

Од алатца који су употребљавали мајстори за израду кола, нађена су два већа сврдла (Сл. 3/48, 49) и једна секира-брадва⁸ (Сл. 2/23). Сврдла су служила за бушење главчина кола кроз коју је пролазила осовина. Обликована су тако да се доњим, заоштреним, делом дубило дрво, а на горњем, проширеном, делу попречно могла ставити ручка којом се окретало сврдло.

Секира-брадва одступа делимично од данашњег типа брадве. Нарочито се разликују у постављању отвора за држаљу. Држаљу римске брадве било је веома тешко обликовати у односу на отвор секире.

Делови кола и коњске опреме

У остави из Бровића нађено је доста металних делова који су служили за кола и већином су везани за доњи построј кола.

Међу налазима за кола, својом солидном израдом и масивношћу, нарочито се издваја оплата за горњи део осовине кола (Сл. 3/36). На жалост, у литератури нисмо могли наћи аналогије за овај део римских кола. Укупна дужина оплате (оков) износи 0,80 м. Међутим, истакли смо у каталогу налаза, да се на ојачаном делу оплате, непосредно поред дела који се завршава спиралом, налазе удубљења (уп. Сл. 3/36, обележено стрелицом) на која су се ослањале спољашње стране горњег построја кола. Укупна раздаљина између ових удубљења износи 0,40 м, што упућује да се ради о колима у која је могло да стане веома мало материјала. Могућно је да се ради о мањој двоколици.

Колима из Бровића припадали би и окови (Сл. 3/37, 38), који су по М. Шеперу⁹ служили за окивање подужне греде (свора), која је спајала предњу и задњу осовину. У нашем случају налаз два слична окова упућује да би један служио за окивање подужне греде а други за окивање крајњег дела руде.

Колима припада и шире алка (Сл. 3/39), која је једино могла да служи за окивање дрвеног дела осовине, и то непосредно дела поред точка.

Две велике шипке (Сл. 3/40 и Сл. 4/64), повијене на крајевима, служиле су, највероватније, за спајање доњег построја кола и руде (Сл. 4/64) и спајање гвозденог окова осовине и дрвеног дела осовине кроз који је пролазила подужна греда (Сл. 3/40). Шипка дата на сл. 3/40 морала је пролазити кроз отвор на гвозденој оплати осовине кола (Сл. 3/36). Аналогна шипка нађена је у Мађарској, на колима која су откринута на пустари Сомодор код Комарона.¹⁰ Друга шипка (Сл. 4/64) служила је за спајање шкарића и руде кола, како то претпоставља М. Шепер.¹¹

Делови кола дати на сл. 3/41, 42, 43, и 44. морали су бити фиксирани на горњем делу кола. Предмет дат на сл. 3/45, М. Шепер идентификује као део на запрежници, којим се запрежница качила на карику ва-

гира.¹² Такође, за делове дате на сл. 3/46, 47. он претпоставља да су служили као држачи запрежнице на колану.

Коњској опреми припадале би масивне жвале (Сл. 4/59), а јарму предмет на Сл. 3/50. Идентичан део јарма, односно тељиг, нађен је у Tétényi-у и Nagy-Looki.¹³

Остали предмети из оставе

Међу остале предмете уврстили смо предмете дате на сл. 4/58, 59. Ради се о постољу (?) (саџаку) и ланцу. Постоље се, највероватније, користило у домаћинству. Ланац за пса је веома солидно и лепо урађен. Карика која се стављала на дрво, мањег је пречника, док је оковратник за пса састављен од две шире траке које су спајане једном фиксираном кариком на једној половини оковратника. Други крај оковратника је повијен и служио је да би се на њега закачила карика.

Ковачка радионица

Да предмети пронађени у остави, у селу Бровић, потичу са места где се налазила ковачка радионица — нема сумње. Налаз дванаест комада ингота, допремљених из неког оближњег рудника, неоспорно упућују на тврдњу да се ради о месту где су се производили предмети за потребе једног домаћинства. Налаз ингота, са бројним другим предметима, од којих су поједини веома добро очувани, а по неки у античко доба и некоришћени (ашови), такође, говоре о постојању ковачке радионице у селу Бровић. Радионица је служила за потребе домаћинства на коме је остава и нађена.

Датовање оставе

Напред смо, у одељку о месту и условима налаза оставе, изнели какви су и који предмети нађени на месту где је откривена остава. Налаз зидова, приликом орања, као и бројни површински налази кровних опека, упућују на постојање неког архитектонског објекта. Каквог и које природе објекта, без археолошких ископавања, тешко је одговорити. Можемо само да претпоставимо, са дosta сигурности, да се

ради о остацима виле рустике, у чијим је оквирима налаз оставе одредио постојање једне ковачке радионице, која је произвела оруђе потребно за обраду имања на којем се налазила вила рустика.

Налаз новца Александра Севера и новца из прве половине IV века одређују постојање виле рустике у овај период па, према томе, и предмете нађене у остави у селу Бровић код Обреновца.

НА ПОМЕНЕ

¹ Основна школа „Братство-Јединство“ у Стублинама намерава да у својој старој школској згради изложи предмете које су са подручја Стублина и околине, прикупили чланови Историјске секције, коју води наставник Негосава Милићевић. Да би се убрзao посао на реализацији поставке, која би се реализовала по свим музеолошким принципима, дошло је до сарадње између Основне школе у Стублинама и Музеја града Београда. Захваљујући тој сарадњи, Н. Милићевић указала нам је на постојање велике оставе римског пољопривредног алата у селу Бровић. Јован Тодоровић, управник Музеја, Обрад Томић и Миранда Филиповић, кустоси Музеја, као и аутор овог написа — допремили су оставу у Музеј. Такође, договорено је са Основном школом у Стублинама да ће се материјал из оставе вратити школи чим буду створени услови за реализацију поставке школске збирке.

² Уп. нап. 1.

³ Тражећи „побакарисани“ предмет поново су у новембру 1978. године, Никола Џрно-брња и Драгољуб Бојовић, свратили до проналазача оставе и преузели преостале предмете (сл. 4/62—73), који су, 1973. године, остали код проналазача оставе. Међутим, о „побака-

рисаном“ предмету нисмо ништа ближе могли сазнати, као ни о инжењеру који га је узео.

⁴ Аутопс.

⁵ Историја Београда, 1, Београд 1974, 62. *Inscriptions de la Mésie Supérieure*, vol. I, Beograd 1976, 95.

⁶ D. Piletić, Rimsko oružje sa teritorije Gornje Mezije, *Vesnik vojnog muzeja JNA*, 17, Beograd 1971, 7—40.

⁷ V. Trbušović—M. Vasiljević, Rekognosciranja u Podrinju i sondažna ispitivanja, *Arheološki pregled*, 14, Beograd 1972, 164—189, T. LVIII.

⁸ Lj. Zotović—N. Petrović, Gradac na Lepe-ni kod Boljetina — rimsко utvrđenje, *Arheološki pregled*, 9, Beograd 1967, 69—71, T. XXVII, 2.

⁹ M. Šeper, Rimski kola iz Poljanca kod Ludbrega, *Arheološki radovi i rasprave*, II, Zagreb 1962, 390.

¹⁰ K. Gaul, Ókori kocsi helyreállítása a somodori sírelet alapján *Archaeologiai Értesítő*, IX, 3, Budapest 1889, 190—205, T. III, 36.

¹¹ M. Šeper, op. cit., 395.

¹² M. Šeper, op. cit., 398.

¹³ K. Gaul, Ókori kocsik helyreállítása, *Archaeologia Értesítő*, X, 3, Budapest 1890, 97—126, T. II, 1a, 1b; T. C. T. I, 3a, 3b.

LE DÉPÔT D'OUTILS AGRICOLES ROMAINS À BROVIĆ

Dragoljub Bojović

En labourant la terre sur un champ du village de Brović, près d'Obrenovac, on a découvert en 1972 un grand dépôt d'outils agricoles romains (illustrations de 1 à 4). Tous les outils provenant de Brović sont conservés au Musée de la ville de Belgrade. Par le nombre d'outils découvertes c'est le dépôt romain le plus riche qu'on ait trouvé en Serbie.

Aujourd'hui le village de Brović fait partie de la grande banlieue de Belgrade tandis qu'à l'époque romaine il était dans la province de Dalmatie. La frontière entre la province dalmate et la Haute Mésie commençait à l'ouest de Singidunum, suivait le cours de la rivière Kolubara pour aboutir au sud à la montagne Sara en Macédoine.

Dans le dépôt de Brović la plus grande partie consistait en divers instruments et outils agricoles. Le plus grand nombre étaient les faux. Sur certaines faux on a trouvé des marques de maître ou d'atelier. Ces marques ne sont pas malheureusement lisibles. Entre autres outils nombreux sont des bêches, des houes, des serpettes et des haches, ainsi que des fragments des voitures. On a trouvé aussi 12 pièces de métal brut qui ont servi de matière première pour la fabrication des outils. Ceci implique l'existence d'une forge plus ou moins éloignée du dépôt.

Le dépôt d'outils devait appartenir à une ferme romaine. Le propriétaire du terrain, où

fut trouvé le dépôt, confirme que en labourant il a découvert des restes de murs autour du dépôt. Dans les sillons du champ on peut voir aujourd'hui encore des fragments de tuiles romaines. Le propriétaire a trouvé aussi, et les garde chez lui, des parties des colonnes brisées. Le même propriétaire a trouvé en cet endroit une grosse pièce de monnaie en bronze et bien conservée d'Alexandre Sévère, ainsi que quelques pièces plus petites. Ces monnaies datant de la première moitié du IVe siècle on a tout lieu de supposer que la ferme romaine de Brović a dû être construite au IIIe ou IVe siècle.